

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.052>

УДК 339.926:339.972:339.982

JEL: Q01, Q53, Q56, Q57

Н.В. РЕЗНІКОВА, д-р. екон. наук, проф., професорка кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київський національний університет імені Тараса Шевченка вул. Ю. Ілленка, 36/1, 04119, Київ, Україна e-mail: reznikovanataliia@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>

М.І. ГРОД, аспірант

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київський національний університет імені Тараса Шевченка вул. Ю. Ілленка, 36/1, 04119, Київ, Україна

e-mail: grodmihail@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7539-5778>

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Досліджено інституційні й фінансові інструменти регулювання розвитку циркулярної економіки в ЄС. Охарактеризовано потенціал циркулярної економіки в реалізації Європейського зеленого курсу та ідентифіковано інвестиційні інструменти розбудови кліматично нейтральної економіки в ЄС.

Ключові слова: циркулярна економіка; сталий розвиток; зелена економіка; економічний розвиток; кліматична нейтральність; фінансові інструменти циркулярного і зеленого переходу; сталі фінанси; Європейський зелений курс; регуляторна політика ЄС.

Ц и т у в а н н я: Резнікова Н.В., Грод М.І. Формування інституційної підтримки розвитку циркулярної економіки та її сталого фінансування в Європейському Союзі. *Економіка України*. 2023. № 11. С. 52—75. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.052>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

За останнє десятиріччя перехід до економіки замкнутого циклу пройшов шлях від теоретичної концепції до втілення в національних і регіональних економічних стратегіях розвитку. В понад сотні країн у цілому було запроваджено близько 500 законодавчих актів і стимулюючих заходів, орієнтованих на циркулярну економіку (ЦЕ), 54 національні «дорожні карти» або стратегії її розвитку, при цьому триває розробка широкого кола стандартів чи таксономій циркулярної економічної діяльності. Незважаючи на це, показник циркулярності світової економіки¹ за останні п'ять років знизився з 9,1% у 2018 р. до 7,2% у 2023 р.² Оцінки Chatham House і Just Economics засвідчили, що у 2020 р. світові витрати державного сектору на економіку замкнутого циклу становили від 500 млрд до 600 млрд дол., тоді як загальні державні витрати — близько 13 трлн дол., а вартість щорічних витрат на ЦЕ з боку корпоративного сектору оцінювалась у 850 млрд дол. порівняно з 35 трлн дол., направленими на реалізацію проектів у традиційній лінійній економіці. Отже, на розвиток економіки замкнутого циклу йде не більше 3 % глобальних інвестицій на рік³.

Експерти PwC⁴ виокремлюють шість стовпів сприяння розвитку циркулярної економіки в країнах — членах ЄС: 1) національна політика, стратегії і плани розвитку з супровідними цілями; 2) інституційна база (залучення державних органів і установ); 3) нормативно-правова база; 4) фінансова політика; 5) охоплення приватного сектору і залучення громадськості; 6) державні закупівлі й управління активами. Хоча в запропонованому підході PwC як одного з незаперечних міжнародних лідерів у сфері консалтингу здебільшого зроблено акцент на нормативних і бюджетно-податкових важелях сприяння розвитку ЦЕ (податки, державні видатки), **мета статті** — дослідити етапи формування інституційної підтримки циркулярної економіки, щоб виявити наявні фінансові інструменти забезпечення її розвитку.

¹ Показник циркулярності світової економіки оцінює сукупний потенційний вплив економічної діяльності на довкілля й відображає: 1) співвідношення первинних і вторинних матеріалів і ресурсів, які використовуються при виробництві товарів, що є об'єктами світової торгівлі; 2) частку циклічно використовуваних матеріалів у загальному обсязі матеріальних витрат на рівні національних економік.

² Circle Economy. The Circularity Gap Report 2023. *CGRI*. 2023. URL: <https://www.circularity-gap.world/2023> (дата звернення: 20.07.2023).

³ Circular Economy in Sustainable Finance Policy. *Chatham house*. 2023. URL: <https://www.chathamhouse.org/about-us/our-departments/environment-and-society-programme/circular-economy-sustainable-finance> (дата звернення: 20.07.2023).

⁴ The road to circularity. Why a circular economy is becoming the new normal. PwC, 2019. 52 p. URL: <https://www.pwc.de/de/nachhaltigkeit/pwc-circular-economy-study-2019.pdf>

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАБУТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЄС

Стаття 3(3) Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) спрямована на «...створення внутрішнього ринку, який працює для сталого розвитку Європи, заснованого, серед іншого, на збалансованому економічному зростанні та високому рівні захисту та покращенні якості навколишнього середовища»⁵. Генеральна Асамблея ООН 25 вересня 2015 р. ухвалила Порядок денний сталого розвитку до 2030 року, в основу якого покладено Цілі сталого розвитку (ЦСР) і який охоплює три його виміри: економічний, соціальний і екологічний⁶. Повідомлення Європейської комісії від 22 листопада 2016 р. про рішучі кроки в напрямі сталого європейського майбутнього⁷ пов'язує ЦСР з політичною структурою ЄС, чим гарантується, що всі дії та політичні ініціативи ЄС як у його межах, так і в усьому світі, приймають ЦСР як базові в рамках Нового європейського консенсусу з розвитку (New European Consensus on Development — NECD), який остаточно був ухвалений 7 червня 2017 р.⁸ У NECD відзначено, що «...ЄС та його держави-члени сприятимуть ефективному використанню ресурсів, сталому споживанню і виробництву, включаючи стале управління хімічними речовинами і відходами, з метою відокремлення економічного зростання від деградації навколишнього середовища і забезпечення **переходу до економіки замкнутого циклу**, а відповідальний приватний сектор і систематичне застосування принципу «забруднювач платить» допоможуть наростити потенціал для інтеграції екологічної стійкості, цілей у сфері зміни клімату й прагнення до зеленого зростання в національні та місцеві стратегії розвитку»⁹.

Незважаючи на численні документи, з яких складається Європейська стратегія для ЦЕ, усталених визначень у ній небагато, а ті, що є, зазвичай не дають чітких відповідей на запитання про те, як ідентифікувати економіку замкнутого циклу. Натомість, у них описуються ознаки ЦЕ і принципи циркулярності економічної діяльності, або те, що прямо чи

⁵ Themaat V.W. van, Reuder B. (Eds.). *European Competition Law: A Case Commentary*. 2018. URL: <https://www.elgaronline.com/display/9781786435460/9781786435460.xml>

⁶ UN Agenda 2030. *Council of Europe*. 2015. URL: <https://www.coe.int/en/web/programmes/un-2030-agenda#:~:text=The%202030%20Agenda%20for%20Sustainable,equality%20and%20non%2Ddiscrimination%E2%80%9D> (дата звернення: 02.07.2023).

⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *European Commission*, 2016. 19 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0739&from=en>

⁸ The new European consensus on development. *EUR-Lex*, 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-new-european-consensus-on-development.html> (дата звернення: 03.07.2023).

⁹ The New European Consensus On Development 'Our World, Our Dignity, Our Future', 2017. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/24004/european-consensus-on-development-2-june-2017-clean_final.pdf

опосередковано характеризує ЦЕ, або які були б результати, якби циркулярну економіку було впроваджено. Зокрема, у Плані дій із циркулярної економіки (Circular Economy Action Plan I, далі — СЕАР-2015)¹⁰, спрямованому на сприяння підвищенню глобальної конкурентоспроможності ЄС, сталому економічному зростанню і створенню нових робочих місць, зазначається: «Системи циркулярної економіки максимально довго зберігають додану вартість у продуктах і усувають відходи. Вони зберігають ресурси в економіці, коли продукт досягає кінця свого життєвого циклу, щоб їх можна було продуктивно використовувати знову і знову, отже, створювати додану вартість. Перехід до економіки замкнутого циклу потребує змін у всіх ланцюжках створення вартості, від дизайну продукту до нових бізнес- і ринкових моделей, від нових способів перетворення відходів на ресурс до нових моделей споживчої поведінки. Це передбачає повні системні зміни та інновації не лише в технологіях, а й в організації [економічної діяльності], суспільстві, фінансових методах і політиці»¹¹.

Ми пропонуємо розглядати циркулярну економіку як нову систему відносин, що відповідає запитам триєдності соціальної, економічної та екологічної систем, формується під впливом багатьох факторів (кліматичної кризи, ресурсної кризи, енергетичної кризи; розриву ланцюгів створення вартості; шоків попиту і пропозиції) і тенденцій розвитку (зеленого, енергетичного і цифрового переходів; Індустрії 4.0; зростання залежності від стратегічних ресурсів), базується на сукупності правил, норм, інститутів, що визначають на всіх фазах економічного циклу (виробництва, розподілу, обміну, споживання) стратегії реалізації економічних відносин на принципах максимізації вартості ресурсів, оптимізації запасів, еко-ефективності та інноваційності. Це уможливорює поступову відмову від екстенсивного споживання природних ресурсів, формування нових способів створення вартості й отримання доходів, нових можливостей зниження витрат; сприяє інноватизації процесів виробництва, сталому ресурсокористуванню, розвитку продуктивних сил і досягненню якісно нового зеленого економічного зростання, забезпеченого інноваційними аспектами збалансованого і сталого розвитку [1]. Поняття «перехід» з позицій ЦЕ ми інтерпретуємо як динамічний процес втілення сукупності намірів із зміни сутності й форм використання бізнес-моделей з метою коригування якісних і кількісних характеристик моделей зростання й розвитку, що супроводжується становленням альтернативних механізмів реалізації економічних відносин на принципах циркулярності (рис. 1).

¹⁰ Circular Economy Action Plan I. *SWITCH 2 Green*. 2015. URL: <https://www.switchtoreen.eu/circular-economy-strategy/> (дата звернення: 03.07.2023).

¹¹ European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Closing the loop — An EU Action Plan for the Circular Economy. COM (2015) 614 Final. *EUR-Lex*. 2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0614> (дата звернення: 03.07.2023).

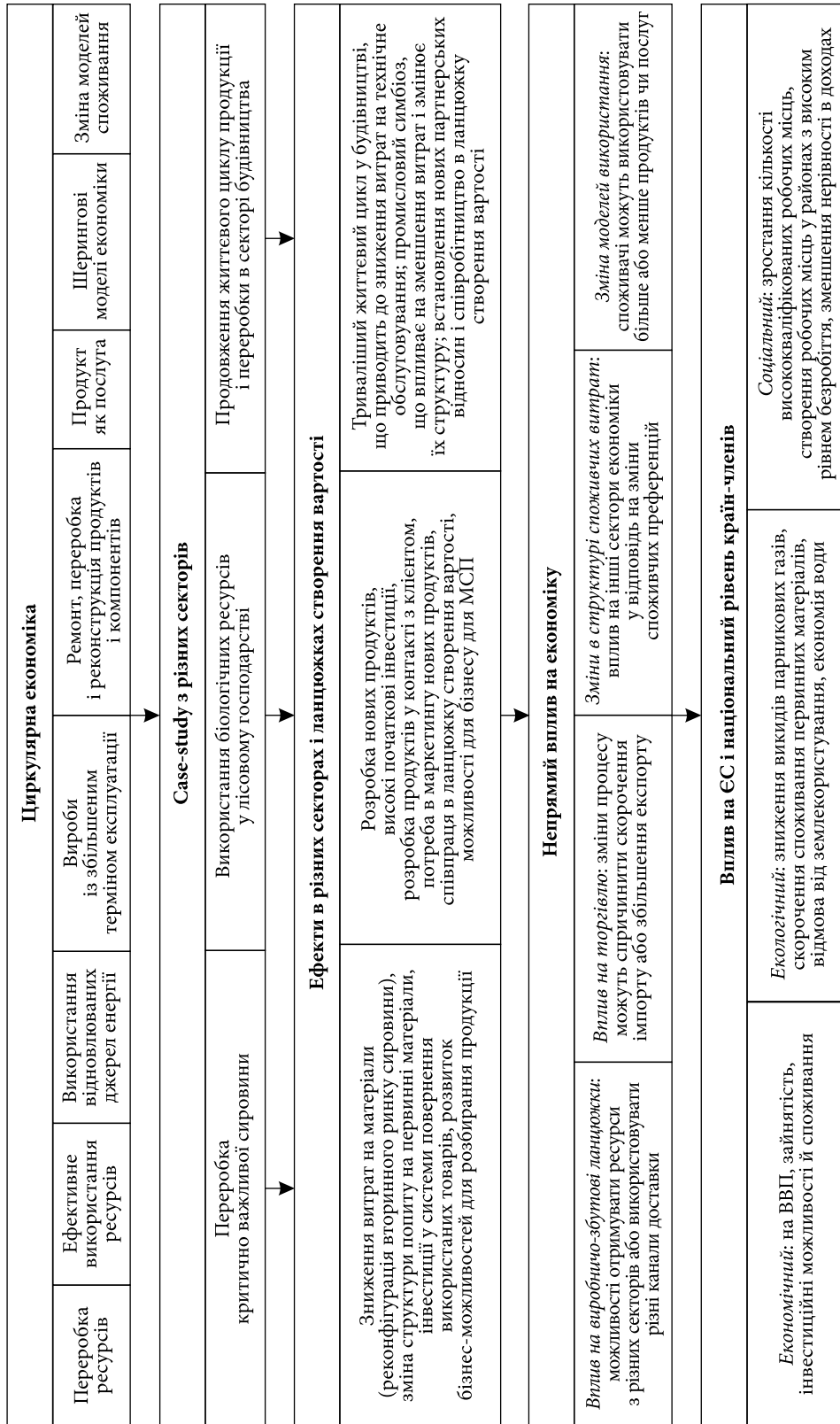

Рис. 1. Вплив циркулярної економіки на розвиток ЄС Джерело: складено М. Гродом.

СЕАР-2015 охопив широкий спектр заходів для зміни всього життєвого циклу продукту, який виходив за межі вузького фокусування на кінцевій стадії життєвого циклу. Запропоновані в рамках СЕАР 54 дії сприяли «замиканню життєвих циклів» продукту за рахунок сталого споживання, виробництва і раціонального управління відходами, включаючи більшу переробку й повторне використання, зокрема, шляхом створення ринку вторинної сировини. Паралельно було започатковано Пакет циркулярної економіки (Circular Economy Package — СЕР), у якому наголошувалося на важливості промислового симбіозу і затребуваності економічних стимулів для виробників більш екологічних продуктів. Підкреслимо, що численні Директиви ЄС про циркулярну економіку містять згадку про «декаплінг» — відмежування економічного зростання від руйнівного тиску на навколишнє середовище, що передбачає відхід від практики видобутку невідновлюваних ресурсів. Проте сам по собі термін «декаплінг» трактується неоднозначно (особливо в контексті енергетичного і зеленого переходів, які в коротко- і середньостроковій перспективі є вкрай ресурсовитратними), адже не фіксує, яким має бути підхід до його визначення: з позицій взаємозв'язку з економічним зростанням — абсолютним чи відносним; з позицій економічної географії — локальним для ЄС чи глобальним; з позицій часових рамок — постійним чи тимчасовим. Такі розбіжності в термінологічному апараті не додають транспарентності цілепокладанню і уможливають маніпулювання показниками реалізації поставлених завдань.

У своєму повідомленні від 8 березня 2018 р.¹² ЄК опублікувала План дій щодо фінансування сталого зростання (Action Plan: Financing Sustainable Growth), у якому визначено одну з цілей, а саме — переорієнтація потоків капіталу на сталі інвестиції з метою досягнення сталого й інклюзивного зростання¹³. Створення єдиної системи класифікації сталої діяльності стало найважливішим і невідкладним заходом, передбаченим планом дій ЄК, який визнавав, що зміщенню потоків капіталу в бік більш сталої діяльності сприятиме формування єдиної консолідованої позиції щодо екологічної сталості діяльності та інвестицій.

У 2018 р. ЄК ухвалила нові амбітні ініціативи в контексті СЕАР-2015, включаючи Європейську стратегію щодо пластику в циркулярній еко-

¹² Renewed sustainable finance strategy and implementation of the action plan on financing sustainable growth. *European Commission*. 2018. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/renewed-sustainable-finance-strategy-and-implementation-action-plan-financing-sustainable-growth_en (дата звернення: 08.07.2023).

¹³ Даний План було оновлено 5 серпня 2020 року, і він містив згадку про: 1) Європейський стандарт зелених облігацій (EU green bond standard (EUGBS)); Інвестиційний план для Європейського зеленого курсу (The European Green Deal Investment Plan (EGDIP), 14.02.2020), відомий також під назвою «Інвестиційний план для сталої Європи» (Sustainable Europe Investment Plan (SEIP)).

номіці¹⁴, Повідомлення про варіанти врегулювання зв'язку між законодавством про хімічні речовини, продукти і відходи¹⁵, Рамкову програму моніторингу прогресу на шляху до циркулярної економіки¹⁶ на рівні ЄС і національному рівні, Звіт про критичну сировину і циркулярну економіку¹⁷, а також пропозицію Регламенту щодо мінімальних вимог до повторного використання води¹⁸.

У березні 2019 р. ЄК у Звіті про виконання Плану дій із циркулярної економіки¹⁹ повідомила про стан реалізації ключових ініціатив СЕАР-2015. Стверджувалося, що в період 2016—2020 рр. Європейська комісія виділила на циркулярний перехід понад 10 млрд євро державного фінансування, включаючи: 1) 1,4 млрд євро з Horizon 2020 (до 2018 р.) на проекти ЦЕ, спрямовані на такі сфери, як стале переробне виробництво, управління відходами і ресурсами, замкнуті виробничі системи або циклічна біоекономіка, з яких 350 млн євро спеціально було направлено на створення замкнутого циклу пластику; 2) щонайменше 7,1 млрд євро з Політики згуртованості, з яких 1,8 млрд євро на впровадження еко-інноваційних технологій серед малих і середніх підприємств (МСП) і 5,3 млрд євро на підтримку впровадження законодавства ЄС щодо відходів, з додатковою допомогою через так звану розумну спеціалізацію стратегії регіонів ЄС і держав-членів для ринкових інновацій і розгортання; 2,1 млрд євро через

¹⁴ European Commission. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. A European Strategy for Plastics in a Circular Economy. *EUR-Lex*. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516265440535&uri=COM:2018:28:FIN> (дата звернення: 09.07.2023).

¹⁵ European Commission. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions on the implementation of the circular economy package: options to address the interface between chemical, product and waste legislation (Text with EEA relevance) options to address the interface between chemical, product and waste legislation. *EUR-Lex*. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1552489350375&uri=CELEX:52018DC0032> (дата звернення: 09.07.2023).

¹⁶ European Commission. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions on a monitoring framework for the circular economy. *EUR-Lex*. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516265440535&uri=COM:2018:29:FIN> (дата звернення: 09.07.2023).

¹⁷ Report on Critical Raw Materials and the Circular Economy. *European Commission*. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/27327> (дата звернення: 10.07.2023).

¹⁸ European Commission. Minimum requirements for water reuse. *EUR-Lex*. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/minimum-requirements-for-water-reuse.html> (дата звернення: 10.07.2023).

¹⁹ European Commission. Report From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions on the implementation of the Circular Economy Action Plan. *EUR-Lex*. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0190&from=EN> (дата звернення: 10.07.2023).

такі фінансові механізми, як Європейський фонд стратегічних інвестицій (European Fund for Strategic Investments — EFSI)²⁰ та Innovfin^{21, 22}; щонайменше 100 млн євро інвестовано через Програму LIFE²³ у більш як 80 проєктів, що сприяють розвитку економіки замкнутого циклу²⁴.

Перехід до економіки замкнутого циклу, підтримуючи становлення «моделі циркулярної держави» (Circular State model) [3; 4; 5], по суті, формує запит на активне використання інструменту державно-приватного партнерства і зелених закупівель для реалізації циркулярних проєктів. При цьому закони²⁵ у сфері циркулярної економіки не лише розширюють інвестиційні можливості, але й обмежують їх, коли йдеться про сфери економіки, що розвиваються на основі лінійних моделей виробництва.

У прийнятому у 2019 р. «Генеральному плані конкурентоспроможної трансформації енергомістких галузей ЄС, що сприятиме створенню кліматично нейтральної циркулярної економіки до 2050 року» (Masterplan for a Competitive Transformation of EU Energy-intensive Industries Enabling a Climate-neutral, Circular Economy by 2050) (далі — План HLG EII)²⁶ відзначається нагальність таких кроків: 1) створення ринків для кліматично нейтральних продуктів циклічної економіки; 2) розробка кліматично нейтральних рішень і фінансування їх упровадження; 3) пошук і освоєння ресурсів для реалізації циркулярних ініціатив.

²⁰ European Fund for Strategic Investments (EFSI): Boosting jobs and growth. *EIF*. 2020. URL: https://www.eif.org/what_we_do/efsi/ (дата звернення: 10.07.2023).

²¹ Financial instruments — InnovFin. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/projects/success-stories/all/financial-instruments-innovfin> (дата звернення: 10.07.2023).

²² InnovFin Equity. *EIF*. 2020. URL: https://www.eif.org/what_we_do/equity/single_eu_equity_instrument/innovfin-equity/index.htm (дата звернення: 11.07.2023).

²³ Програма LIFE співфінансує проєкти у сфері циркулярної економіки, включаючи ті, що спрямовані на відновлення ресурсів з відходів, управління водними ресурсами, очищення повітря, ґрунтів від хімікатів, а також на екологічне управління. Підпрограми в межах даної Програми надають гранти на реалізацію проєктів, які впроваджують інноваційні та найкращі практичні рішення в цих сферах через так звані Стандартні проєкти дій (Standard Action Projects — SAP), а також охоплюють запровадження, моніторинг і оцінку екологічної політики й законодавства ЄС через так звані стратегічні інтегровані проєкти (Strategic Integrated Projects — SIP).

²⁴ Circular economy and quality of life. *European Commission*. URL: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life/circular-economy-and-quality-life_en (дата звернення: 11.07.2023).

²⁵ Термін «право у сфері ЦЕ» використовується для позначення: 1) законів, які прямо визначені як «закони ЦЕ» (наприклад, Закон Франції про боротьбу з відходами та економіку замкнутого циклу, 2020 р.); 2) законів, що детермінують принципи ЦЕ (наприклад, Рамкова директива ЄС з відходів 2008/98/ЄС); 3) законів, що впливають на ЦЕ (тобто галузі права, що виходять за межі традиційного екологічного права, такі як захист прав споживачів і законодавство про захист прав споживачів, які можуть стимулювати чи перешкоджати впровадженню ЦЕ).

²⁶ Masterplan for a Competitive Transformation of EU Energy-intensive Industries Enabling a Climate-neutral, Circular Economy by 2050. Report by the High-Level Group on Energy-intensive Industries. 2019. URL: https://www.glassallianceurope.eu/images/cont/2019-11-28-eii-masterplan-report-final-online_file.pdf

У Плані дій ЄК від 2019 р. щодо фінансування сталого зростання (Action Plan on Financing Sustainable Growth) (далі — План дій ЄК) було запропоновано перелік економічних заходів у семи ключових секторах, які здатні суттєво сприяти пом'якшенню наслідків зміни клімату, що стало першим кроком до створення загальноєвропейської таксономії для екологічно сталої діяльності з метою заохочення екологічних інвестицій. У Плані дій ЄК відзначається, що перегляд підходів до надання державної допомоги сприятиме мобілізації національних ресурсів з метою прискореної амортизації нових зелених активів, тоді як інструменти зниження ризиків зможуть полегшити доступ до приватного капіталу на конкурентних умовах компаній, що працюватимуть на принципах циркулярності.

Концептуально перший етап становлення сталої і циркулярної адженди Європейського Союзу фіналізувався звітом 2019 р. «Роздуми про створення сталої Європи до 2030 року» (Reflection paper towards a sustainable Europe by 2030)²⁷. Нова стратегія Європейського Союзу на 2019—2024 роки (A new strategic agenda 2019-2024) фіксує амбіції ЄС набутти статусу світового лідера в галузі сталого розвитку шляхом здійснення зеленого і циркулярного переходів, а також детермінує собою другу фазу інституціоналізації переходу від традиційної лінійної економіки до економіки замкнутого циклу, яка покликана сприяти подоланню дисбалансів у продовольчій і енергетичній системах країн — членів ЄС.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС І ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗБУДОВИ КЛІМАТИЧНО НЕЙТРАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ЄС

Європейська комісія 11 грудня 2019 р. анонсувала укладення Європейського зеленого курсу (European Green Deal) (далі — ЄЗК), а 12 грудня 2019 р. Європейська рада, відзначивши, що стійкість і перехід до безпечної, кліматично нейтральної і кліматично сталої, більш ресурсоефективної і циркулярної економіки (далі — перехід) мають вирішальне значення для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності економіки ЄС, ухвалила остаточні висновки щодо обґрунтування мети досягнення кліматично нейтрального Союзу до 2050 року²⁸ (рис. 2). З позицій ЄЗК метою циркулярної економіки є створення нових умов господарювання, у яких заохочуватимуться більш тривале використання вже виготовленої продукції і мінімізація утворення відходів, чому сприятимуть розвиток біоекономіки, управління біомасою і обмеження вуглецевого сліду.

У січні 2020 р. в рамках плану «Інвестування в кліматично нейтральну і циркулярну економіку» (Investing in a Climate-Neutral and Circular

²⁷ The Juncker Commission's Contribution To The Sustainable Development Goals. European Commission, 2019. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2019-01/reflection_paper_sustainable_annexi_en.pdf

²⁸ NOTE. From: General Secretariat of the Council. To: Delegations. 2019. European Council. EUCO 29/19. CO EUR 31. CONCL 9. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusions-en.pdf>

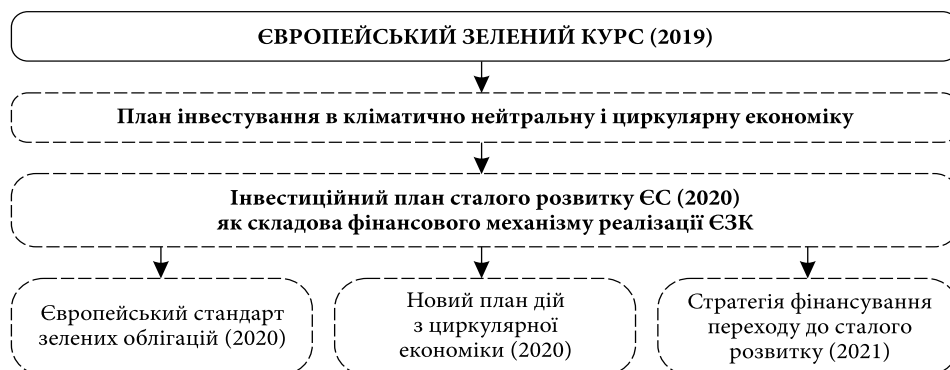

Рис. 2. Європейський зелений курс як тригер інституціоналізації сталого розвитку ЄС

Джерело: складено М. Гродом.

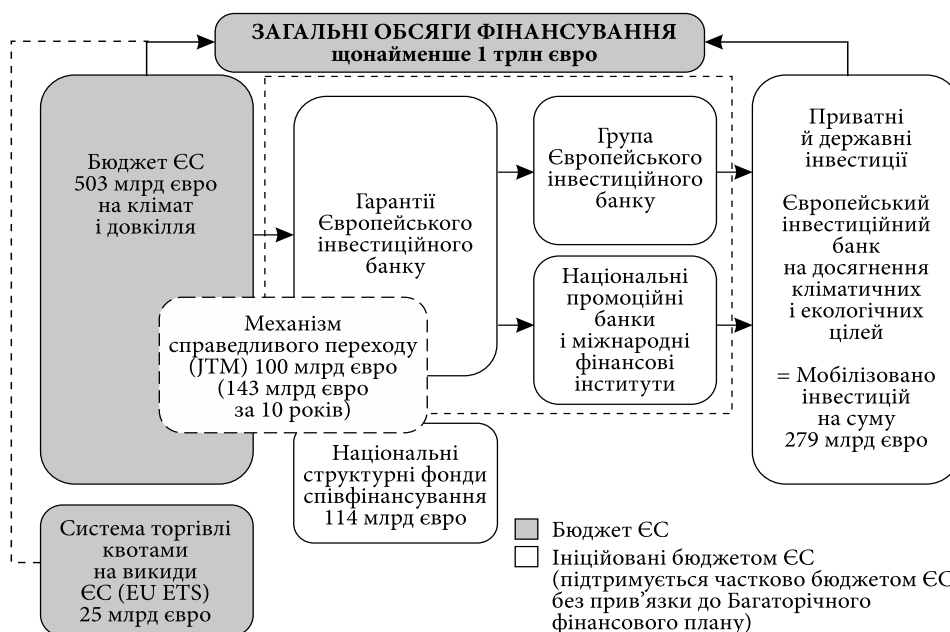

Рис. 3. Механізм забезпечення Інвестиційного плану сталого розвитку Європи на період 2021—2030 рр.

Джерело: Investing in a climate-neutral and circular economy. European Commission. 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_40 (дата звернення: 13.07.2023).

Economy)²⁹, який є складовою ЄЗК, було прийнято Інвестиційний план сталого розвитку Європи (The Sustainable Europe Investment Plan — SEIP) і ухвалено механізм його забезпечення (рис. 3).

²⁹ Investing in a climate-neutral and circular economy. European Commission. 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_40 (дата звернення: 11.07.2023).

Переходу до кліматично нейтральної економіки в ЄС сприятиме об'єднання джерел фінансування на всіх рівнях, чому слугують відповідні інструменти: Інвестиційний план сталого розвитку Європи та Інноваційний фонд (The Innovation Fund) [2, с. 278]. У межах Національного плану відновлення і забезпечення стійкості (National Recovery and Resilience Plan) від 15 вересня 2020 р. Голова Ради міністрів ЄС вжив додаткових заходів для просування економіки замкнутого циклу і підвищення стійкості до зміни клімату.

Аналіз Політики згуртованості ЄС за 2014—2020 рр. (EU Cohesion Policy 2014-2020)³⁰ говорить про недостатність інституційної та фінансової підтримки розвитку циркулярної економіки, що актуалізувало на рівні ЄК обговорення пропозиції інтегрувати циркулярну економіку в Політику згуртованості, яка через відповідні фонди, що становлять близько третини загальної Багаторічної фінансової рамки ЄС на 2014—2020 рр., може надати необхідний імпульс для сприяння переходу до циркулярної економіки^{31, 32}.

Політика згуртованості ЄС для досягнення переходу процесу зростання ЄС на основі моделі циркулярної економіки (The EU cohesion policy towards achieving the transition of the EU growth process based on the circular economy model)³³ орієнтована на забезпечення **фінансової** (підтримка підприємництва, інновацій (нових бізнес-моделей) і конкурентної спроможності; фінансова сталість з точки зору доступності ресурсів, кращого розподілу фінансових ризиків і вищого фінансового левериджу для інвестицій у економіку замкнутого циклу; внесок у реструктуризацію промисловості (індустріальний перехід)), **соціальної** (підтримка створення робочих місць і набуття нових навичок відповідно до вимог циркулярної економіки; сприяння впровадженню біз-

³⁰ Політика згуртованості сприяє забезпеченню сталого переходу з низки причин: 1) реалізує інвестиції, які є затребуваними на рівні ЄС, регіонів, країн, що необхідно для великомасштабного впровадження нових технологій і рішень; 2) переходи потребують багатосекторального комплексного підходу, зокрема взаємозв'язку з інноваціями та їх упровадженням, а також з іншими елементами соціально-економічної системи, такими як інфраструктура, ринки праці, навички й освіта, що забезпечується політикою згуртованості, яка приділяє велику увагу інноваціям; 3) перехід до сталого розвитку вимагатиме значних інвестицій і потребуватиме нарощування потенціалу, що є однією з цілей політики згуртованості.

³¹ Better Funding. Action 5 - Mainstreaming the circular economy as an eligible area into the post 2020 Cohesion Policy and corresponding Funds. 2020. URL: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/circular_economy_in_post_2020_cohesion_policy.pdf

³² Фонд згуртованості (The Cohesion Fund) надає підтримку виключно в галузі охорони навколишнього середовища і транс'європейських транспортних мереж.

³³ Cohesion policy support for the circular economy. *European Commission*. 2020. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/themes/environment/circular_economy_en (дата звернення: 13.07.2023).

нес-моделей спільного споживання і використання в контексті шерингової економіки і зміни моделей споживання, а також полегшення доступу до роботи і боротьба з бідністю) і **екологічної** (сприяння збереженню природних ресурсів; внесок у подолання кліматичної кризи) сталості. Державні закупівлі, на частку яких припадає приблизно 14 % європейського споживання, можуть відігравати ключову роль у розвитку ЦЕ, саме тому ЄК заохочує впровадження інструменту зелених державних закупівель (Green Public Procurement — GPP), які допомагають стимулювати критичну масу попиту на більш усталені товари й послуги. Використання GPP у фінансуванні Політики згуртованості ЄС³⁴ виступає важливим інструментом розвитку циркулярної економіки і біоекономіки в ЄС³⁵. У травні 2020 р. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), який планує зосередитися на сприянні вторинній переробці та інвестиціях у ЦЕ, випустив оновлений Посібник з циркулярної економіки³⁶, а створений ним Європейський фонд біоекономіки замкнутого циклу³⁷ вже перебуває на етапі акумулювання фінансових ресурсів.

У Комюніке ЄК про новий План дій з циркулярної економіки (new Circular Economy Action Plan, далі — CEAP-2020)³⁸ принцип циркулярності визнається фундаментальним у сприянні трансформації промисловості до вимог кліматичної нейтральності за рахунок розвитку інноваційного потенціалу, суттєвої економії матеріалів у всіх ланцюжках створення доданої вартості й виробничих процесах.

Зелений і циркулярний переходи можуть призвести до втрати європейськими компаніями конкурентних позицій за ціновим критерієм. Тому для допомоги їм задля захисту від зовнішньої конкуренції уже розробили низку інструментів, як-от: механізм регулювання вуглецевих кордонів через систему торгівлі квотами на викиди (European Union's

³⁴ Green Public Procurement. *European Commission*. URL: https://green-business.ec.europa.eu/green-public-procurement_en (дата звернення: 13.07.2023).

³⁵ Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088 (Text with EEA relevance). *EUR-Lex*. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32020R0852> (дата звернення: 24.07.2023).

³⁶ The EIB Circular Economy Guide (2020). *European Investment Bank*. 2020. URL: <https://www.eib.org/en/publications/20230140-the-eib-circular-economy-guide>

³⁷ A European fund to support the circular bioeconomy. *European Investment Bank*. 2019. Nov 25. URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2019-328-a-european-fund-to-support-the-circular-bioeconomy> (дата звернення: 25.07.2023).

³⁸ European Commission. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe. *EUR-Lex*. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN> (дата звернення: 13.07.2023).

Emission Trading System — ETS³⁹), пакет заходів «Наступне покоління ЄС» (Next Generation EU) і «Готовність 55» («Fit for 55» proposals)⁴⁰.

«Fit for 55» передбачає початок перехідного трирічного етапу впровадження механізму прикордонного вуглецевого коригування (Carbon Border Adjustment Mechanism — CBAM), що застосовуватиметься до імпорту сталі, добрив, алюмінію, цементу і електроенергії, а вже з 2026 р. очікується його повноцінне впровадження. Цей захід спрямований на захист європейського бізнесу від екологічного демпінгу і запобігання «витоку вуглецю» у ситуаціях, коли європейські підприємства, наприклад, запланують переміщення за межі ЄС, щоб не сплачувати за викиди CO₂. Механізм CBAM фактично імперативно заохочує міжнародних партнерів ЄС робити кроки в цьому самому напрямі. CBAM діятиме як доповнення до європейської системи торгівлі викидами, але замість квот запровадять спеціальні CBAM-сертифікати, які купуватимуть у ЄС імпортери продукції відповідно до обсягів викидів. Ціни сертифікатів розраховуватимуться на основі середньої аукціонної ціни квот у межах EU ETS.

Багаторічний фінансовий план ЄС на 2021—2027 роки (Multiannual Financial Framework 2021-2027 — MFF), серед іншого, орієнтований на врахування питання клімату в усіх програмах ЄС⁴¹ (із загальним цільо-

³⁹ З огляду на доповнення в механізм функціонування ETS, його вже позначають як ETS1. ETS1 охоплює викиди парникових газів великих підприємств енергетичного і виробничого секторів. Ці підприємства повинні вимірювати й повідомляти про викиди на своїх виробництвах і відповідно використовувати вуглецеві кредити (квоти): вони або купують такі «вуглецеві кредити» на ETS1, або використовують квоти, видані їм безкоштовно, як це відбувається в багатьох промислових секторах, наприклад, у виробництві сталі й цементу.

⁴⁰ У назві пакета заходів «Fit for 55 proposals» «55» означає відсоток зниження викидів до 2030 р., який на себе взяв ЄС згідно з Паризькою угодою. Пакет законодавчих ініціатив «Fit for 55» передбачає такі цілі: 1) до 2030 р. 40 % виробленої енергії потрібно забезпечити з відновлюваних джерел енергії (попередня ціль — 32 %); 2) до 2030 р. потрібно скоротити частку первинного і кінцевого споживання енергії, відповідно, до 39—41 % і 36—37 %; 3) до 2030 р. викиди вуглецю новими автомобілями потрібно скоротити в середньому на 55 % проти 2021 р., а з 2035-го в ЄС зовсім припиниться продаж автомобілів з двигуном внутрішнього згорання, натомість збільшиться кількість зарядних станцій для електрокарів; 4) з 2023 р. авіаційний і судноплавний сектори залучено до розширеної схеми торгівлі викидами ЄС, авіаційна ініціатива ReFuelEU має на меті скоротити викиди вуглецю завдяки збільшенню кількості «зеленого» реактивного пального, яке застосовуватимуть у ЄС; 5) морська ініціатива FuelEU стимулюватиме застосування сталого морського пального і технологій з нульовими викидами шляхом запровадження цілей щодо зниження вуглецевого вмісту пального, яке використовують судна, що заходять у європейські порти; згодом ці обмеження будуть жорсткішими, а тому актуалізуватимуться будівництво суден, орієнтованих на застосування альтернативних джерел енергії, а також зведення сталої морської інфраструктури (заправних комплексів, сервісної мережі для переобладнання й технічної експлуатації суден).

⁴¹ У рамках екологічної політики ЄС виокремлено шість цілей: уповільнення процесу зміни клімату; адаптація до зміни клімату; стале використання й захист водних і морських ресурсів; перехід до циркулярної економіки; усунення і контроль забруднення; захист і відновлення біорізноманіття й екосистем

вим показником у розмірі 25 % його витрат, які сприяють досягненню кліматичних цілей). На реалізацію кліматичних цілей 30 % загального фінансового пакета направлятимуться в рамках Європейського фонду регіонального розвитку (European Regional Development Fund — ERDF) і 37 % — фінансового пакета Фонду згуртованості. ЄК встановила, що для досягнення поточних цілей у галузі клімату й енергетики до 2030 р. будуть потрібні додаткові щорічні інвестиції у розмірі 260 млрд євро, що еквівалентно приблизно 1,5 % ВВП 2018 р.⁴² Для досягнення нових цілей, пов'язаних з поводженням з побутовими і пакувальними відходами, у період 2021—2035 рр. буде потрібно 28 млрд євро інвестицій, а для стимулювання повторного використання й переробки матеріалів — 5 млрд євро⁴³. У пропозиції Комісії зі Стратегії ЄС у галузі біорізноманіття до 2030 р. йдеться, що для «задоволення потреб цієї стратегії, включаючи інвестиційні пріоритети Natura 2000 і зеленої інфраструктури [7], необхідно виділяти не менш як 20 млрд євро на рік на витрати на природу»⁴⁴.

НОВИЙ ЕТАП ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ

Таксономія ЄС для сталої діяльності (2020) (The EU Taxonomy for sustainable activities-2020) (далі — Таксономія ЄС)⁴⁵ є першою всеосяжною науково обґрунтованою системою класифікації, покликаною ідентифікувати економічну діяльність як «сталу», що надає загальне визначення близько 80 сталих видів діяльності, встановлюючи для них граничні значення ефективності (або технічні критерії відбору). Фактично Таксономія ЄС ознаменувала собою часткове виконання (щодо його регуляторного супроводу) Рішення Європейського парламенту і Європейської ради про збільшення фінансування приватним сектором витрат, пов'язаних з навколишнім середовищем і кліматом⁴⁶, зокрема шляхом запро-

⁴² European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

⁴³ Study on investment needs in the waste sector and on the financing of municipal waste management in Member States. Eunomia, COWI, 20th June 2019. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4d5f8355-bcad-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>

⁴⁴ European Commission. EU Biodiversity Strategy for 2030 - Bringing nature back into our lives. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0380>

⁴⁵ EU taxonomy for sustainable activities. *European Commission*. 2023. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (дата звернення: 17.07.2023).

⁴⁶ Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet'. *Official Journal of the European Union*. 2013. Dec 28. P. L 354/171—L 354/200. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013D1386>

вадження системи фіскально-монетарних стимулів, що передбачало розробку транспарентної методології віднесення індустрій до категорії «сталих» [8], а також вимірювання екологічного сліду діяльності компаній для навколишнього середовища і встановлення розміру вигоди, отриманої від використання екологічних послуг.

Однією з цілей Таксономії ЄС є імперативність розкриття інформації з боку великих європейських компаній, що, як очікується, допоможе спрямувати інвестиції в низьковуглецеві технології, підтримуючи перехід ЄС до кліматичної нейтральності до 2050 р. Це робить Таксономію ЄС наріжним каменем системи сталого фінансування ЄС і важливим інструментом транспарентності ринку, який допомагає скеровувати інвестиції у економічну діяльність, яка сприяє зеленому і циркулярному переходу. ЄК, схваливши новий набір критеріїв Таксономії ЄС для економічної діяльності, по суті, на інституційному рівні зафіксувала курс, по-перше, на стале використання й захист водних і морських ресурсів; по-друге, на перехід до циркулярної економіки; по-третє, на запобігання забрудненням і контроль за ними; по-четверте, на охорону й відновлення біорізноманіття і екосистем. Таксономія ЄС, підтримуючи перехід до кліматичної нейтральності, передбачає кілька способів її використання для оцінки: 1) кліматичної ефективності конкретної інвестиції (наприклад, нового виробництва, заводу ще на рівні проектування); 2) компанії (наприклад, при наданні позики); 3) портфеля активів або акціонерного капіталу компанії (на рівні фірми). Аби бути включеною до Таксономії ЄС як економічна діяльність, що сприяє пом'якшенню наслідків зміни клімату й адаптації до них⁴⁷, вона має, не завдаючи значної шкоди населенню (критерій «мінімальні соціальні гарантії») і довкіллю (критерій «не нашкод», *do no significant harm principle — DNSH*), сприяти мінімізації руйнівного впливу на навколишнє середовище. По суті, Таксономія ЄС використовується як інструмент визначення екологічно чистих фінансових продуктів за допомогою екомаркування ЄС, а також Стандарту ЄС із зелених облігацій. Прикметно, що в рамках Фонду відновлення і стійкості ЄС (*EU Recovery and Resilience Facility*) при визначенні реципієнтів державних інвестицій еталонними вважатимуться саме критерії пом'якшення наслідків зміни клімату Таксономії ЄС, тоді як її *DNSH*-критерії застосовуватимуться до всієї програми *InvestEU*, яка консолідує 14 фінансових інструментів⁴⁸. Окреслене свідчить, що для компаній,

⁴⁷ Економічна діяльність, яка не сумісна з чистими нульовими викидами і в якій існують технологічні альтернативи (наприклад, вуглецево інтенсивне спалювання викопного палива для виробництва електроенергії), не входить до Таксономії.

⁴⁸ Консолідує 14 фінансових інструментів ЄС, у тому числі *COSME* — механізм гарантування позик, гарантію *InnovFin* для малого і середнього бізнесу й гарантії *EaSi* — мікрофінансування і соціальне підприємництво. Фонд *InvestEU* підтримуватиме чотири напрями: 1) стала інфраструктура, тобто циркулярна економіка, водопостачання, відходи, екологічна інфраструктура, сталий тран-

які сприяють здійсненню циркулярного переходу, більш доступними є саме інвестиційні ресурси, передбачені програмою InvestEU. Слід акцентувати, що, хоча на міжнародному рівні аналогічні таксономії розробляють і в інших країнах, ЄС був одним з акторів, який у 2019 р. просував ідею Міжнародної платформи сталого фінансування (International Platform on Sustainable Finance — IPSF). Хоча гармонізацію відмінних таксономій на глобальному рівні й передбачено, через дедалі активніше використання в міжнародній економічній політиці інструментів зеленого протекціонізму й різні уявлення про технології, які можуть забезпечити кліматично нейтральну економіку, вона виглядає нездійсненою в найближчій перспективі.

Реалізація Плану RePower EU (2021), покликаною зміцнити європейський ланцюжок створення вартості за допомогою виявлення критичних залежностей від мінеральних і сировинних ресурсів, а також орієнтованого на розвиток проєктів, що сприяють циркулярній економіці й ефективному використанню ресурсів, вимагатиме пошуку нових джерел фінансування, масштабність яких залежатиме, серед іншого, від ефективності функціонування IPSF.

Навесні 2023 р. ЄК представила кілька документів про індустріальну політику, які опосередковано стосуються і циркулярної економіки: 1 лютого — Промисловий план Європейського зеленого курсу (Green Deal Industrial Plan — GDIP); 9 березня (у межах GDIP) — Тимчасові антикризові рамки державної допомоги для підтримки економіки в контексті агресії РФ проти України — управління кризою й формування перехідного періоду; 16 березня (у межах GDIP) — пропозицію Закону про чисту нульову галузь (Net-Zero Industry Act) і Закону про критичну сировину (Critical Raw Materials Act) (рис. 4). У рамках GDIP ЄК оголосила, що гарантуватиме державам-членам більшу гнучкість у наданні допомоги на реалізацію проєктів, що сприяють адаптації до змін клімату. Відповідно, Тимчасові рамки допомоги (Temporary Framework for Aid — TFEU), строк дії яких спливає 31 грудня 2023 р., були заздалегідь доопрацьовані й оформлені у вигляді Тимчасових рамок для кризових і перехідних ситуацій (Temporary Crisis and Transition Framework — TCTF).

спорт, залізнична й автомобільна інфраструктура, відновлювані джерела енергії, проєкти модернізації енергоефективності, дослідження стійкості довкілля і клімату; 2) інновації в оцифрування бізнес-процесів, розширення великих інноваційних компаній; 3) «вікно для МСП» для інноваційних МСП і малих компаній із середньою капіталізацією для здійснення соціально орієнтованих інвестицій. Щонайменше 30 % інвестицій, які будуть частиною InvestEU, сприятимуть досягненню кліматичних цілей ЄС, що перетворює цю програму на ключову в ЄС, яка робить свій внесок у Європейський інвестиційний план «Європейський зелений курс». Інвестиції у проєкти циркулярної економіки прямо передбачені у сферах політики «Стійка інфраструктура» і «Дослідження, інновації та цифровізація», що відкриває можливості для реалізації ініціатив, які сприятимуть циркулярному переходу.

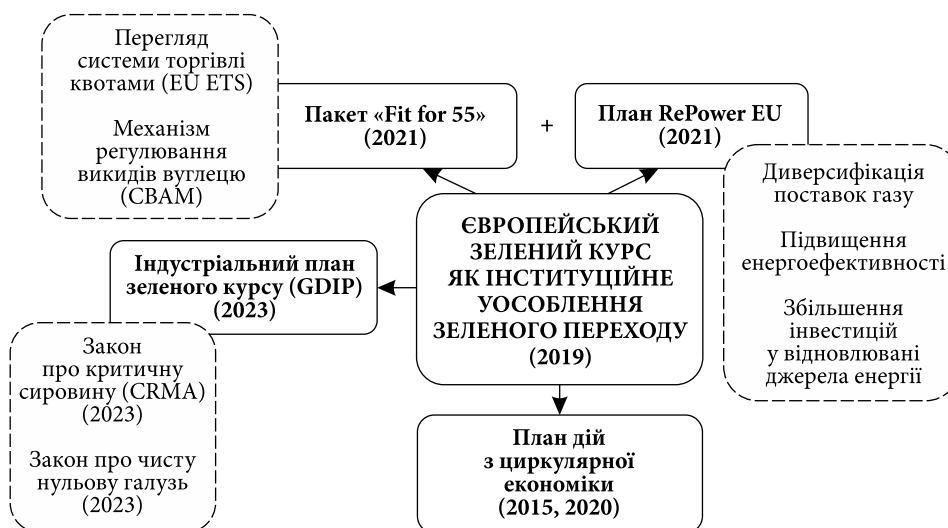

Рис. 4. Європейський зелений курс як інституційне уособлення зеленого переходу
Джерело: складено М. Гродом.

Гнучкості надання фінансових ресурсів, що підвищується завдяки інструментам TFEU і TCTE, сприяє внесення змін до Загальних положень про блокування винятків (General Block Exemption Regulation — GBER): держави-члени без узгоджень з ЄК можуть надавати допомогу МСП на реалізацію проєктів, що сприяють циркулярному і зеленому переходам, якщо вартість грантів не перевищує встановлені максимальні суми; також передбачено збільшення обсягів допомоги (відсоток допомоги від прийнятних витрат) за рахунок підвищення порогових значень GBER⁴⁹. Метою запровадженого ЄК 13 червня 2023 р. Пакета сталих фінансів (Sustainable finance package)⁵⁰ є заохочення фінансування перехідних проєктів і розвитку нових технологій. У додатку II «Перехід до циркулярної економіки»⁵¹ також містяться технічні критерії перевірки для визначення умов,

⁴⁹ Наприклад, порогові значення GBER для допомоги в дослідженнях, розробках та інноваціях, а також у захисті навколишнього середовища і клімату будуть збільшені до 55 млн євро.

⁵⁰ Sustainable finance package. *European Commission*. 2023. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/sustainable-finance-package-2023_en (дата звернення: 18.07.2023).

⁵¹ ANNEX to the COMMISSION DELEGATED REGULATION (EU) .../... supplementing Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council by establishing the technical screening criteria for determining the conditions under which an economic activity qualifies as contributing substantially to the sustainable use and protection of water and marine resources, to the transition to a circular economy, to pollution prevention and control or to the protection and restoration of biodiversity and ecosystems and for determining whether that economic activity causes no significant harm to any of the other environmental objectives and amending Delegated Regulation (EU) 2021/2178 as regards specific public disclosures for those economic activities. *European Commission*, 2023. URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/taxonomy-regulation-delegated-act-2022-environmental-annex-2_en_0.pdf

за яких економічна діяльність кваліфікується як така, що суттєво сприяє переходу до економіки замкнутого циклу.

У прийнятому ЄК 27 червня 2023 р. Делегованому⁵² законі про таксономію довкілля (the Taxonomy Environmental Delegated Act) міститься оновлений набір критеріїв ЄС для визначення економічної діяльності як такої, що сприяє **переходу до циркулярної економіки**. Утім процес ухвалення поправок до Регламенту ЄС щодо кліматичної таксономії, а також до Делегованого закону про розкриття таксономічної інформації (the Taxonomy Disclosures Delegated Act) триває, що не додає впевненості при ухваленні рішень стосовно входження в проекти тим інституційним і приватним інвесторам, які опікуються своїм ESG-рейтингом⁵³ і претендують на отримання сталого фінансування для потреб розвитку циркулярної економіки.

Проведений аналіз інституційного забезпечення розвитку циркулярної економіки в Європейському Союзі (рис. 5) засвідчив його фрагментарність, що частково пояснюється декоординованістю взаємодії стейкхолдерів на мега- (ООН), мета- (ЄС) і макро- (країни — члени ЄС) рівнях ґенерування й реалізації політики.

Невпинне впровадження нових і перегляд існуючих стратегій, ініціатив і планів не сприяють їх узгодженості навіть на рівні цілепокладання, що підтверджує відсутність єдино вживаного в європейському нормативно-правовому середовищі визначення економіки замкнутого циклу і центрального для неї поняття «декаплінг». Транспарентності умов фінансування циркулярного переходу не сприяє і гальмування процесу гармонізації існуючих таксономій сталості, яке створює штучні перешкоди в отриманні капіталу тими компаніями, що не можуть довести свою відданість глобальному зеленому порядку денному. Відтак існує загроза того, що компанії здебільшого покладатимуться на фінансування циркулярної діяльності з внутрішніх джерел з тим, аби уникнути пов'язаних із залученням зовнішнього капіталу бюрократичних процесів у разі, якщо сфера їх діяльності не дозволить їм безапеляційно претендувати на отримання інвестицій, що в таксономічних регламентах подаються як «сталі», а це, у свою чергу, не сприятиме активізації процесу переходу до економіки замкнутого циклу.

⁵² Для більшості пропозицій у сфері екологічної і кліматичної політики ЄК обирає статус «делегований акт», який означає прискорену законодавчу процедуру, а саме що пропозиція може бути відхилена лише у випадку її блокування 20 країнами — членами ЄС.

⁵³ ESG-критерії (аббревіатура від англ. environment, social, governance) — критерії відбору проектів згідно з принципами відповідального фінансування, які фактично знеструмують «брудні» виробництва, які без фінансових впливів не зможуть модернізуватися.

ВИСНОВКИ

Перехідні процеси на шляху розбудови циркулярної економіки в ЄС і пов'язані з їх реалізацією практичні кроки через амбітність поставлених завдань вимагатимуть нового інституційного забезпечення, у тому числі формування права у сфері циркулярної економіки, правил фінансування циркулярних проектів і розробки нової інноваційної стратегії європейської промислової політики.

Поняття «перехід» з позицій циркулярної економіки ми пропонуємо інтерпретувати як процес втілення сукупності намірів із зміни сутності, принципів і форм здійснення економічної діяльності й становлення альтернативних механізмів реалізації економічних відносин у процесах виробництва, розподілу, обміну і споживання з метою коригування якісних і кількісних характеристик моделей зростання й розвитку.

Успіх у реалізації Європейського зеленого курсу залежатиме від здійснення справедливого переходу до циркулярної економіки, у рамках якого передбачено механізм компенсації виробникам, схильним до втрат від процесу декарбонізації їх діяльності (Just Transition Mechanism — JTM). З огляду на те, що циркулярна і зелена економіки тісно взаємопов'язані в європейській політиці розвитку, створення ринків для кліматично нейтральних продуктів циклічної економіки, розробка кліматично нейтральних рішень і фінансування їх запровадження, а також алгоритми пошуку і освоєння ресурсів для реалізації циркулярних ініціатив могли б полегшити доступ до капіталу тим компаніям, що підпадають під категорію таких, що ведуть сталу економічну діяльність. Водночас відсутність уніфікованої міжнародної таксономії сталої діяльності створює штучні перепони на шляху отримання фінансування як на міжнародних ринках капіталу, так і на рівні фондів ЄС, що не сприяє доступу європейських компаній до інвестиційних ресурсів у процесі здійснення ними циркулярного переходу.

Циркулярну економіку, сталу економічну діяльність і стале фінансування в регуляторному середовищі ЄС об'єднує критерій «не нашкодь», який, запроваджуючи мінімальні вимоги для економічної діяльності, ставить за мету виключити таку, яка: по-перше, характеризується непродуктивним використанням природних ресурсів на різних стадіях життєвого циклу товару; по-друге, сприяє збільшенню утворення відходів; по-третє, справляє негативний вплив на довкілля. Таксономічний регламент оцінює господарську діяльність на предмет її сприяння вирішенню шести екологічних цілей, серед яких визначено заохочення переходу до циркулярної економіки. При цьому критерій «не нашкодь» з позиції сприяння переходу до циркулярної економіки розроблено не для всіх видів економічної діяльності, що створює регуляторні невідповідності й нормативні лазівки як у Регламенті ЄС щодо кліматичної таксономії, так і в Плані дій щодо фінансування сталого зростання. Зрештою, делеговані Таксономією акти в їх нинішньому вигляді не можуть гарантувати, що діяльність, позначена як «стала», хоча

й сприяє вирішенню кліматичних цілей, не завдає значної шкоди переходу до циркулярної економіки.

Конкуренція за міжнародні інвестиційні ресурси між підприємствами, що реалізують проекти у сфері циркулярної і зеленої економік, біоекономіки, боротьби із змінами клімату і наслідками глобального потепління, альтернативної відновлюваної енергетики, лише посилюватиметься з огляду на множинність таксономій сталих фінансів, які обмежують коло потенційних реципієнтів капіталу. Відповідно, такі регуляторні колізії можуть збільшити запит на державно-приватне партнерство в ЄС і загострити суперництво за доступ до зелених державних закупівель, які відіграватимуть ключову роль у розвитку циркулярної економіки. Політику згуртованості ЄС можна використовувати для управління циркулярним переходом у разі, якщо її реалізація забезпечуватиметься завчасним упровадженням інституційних, законодавчих і політичних правил і процедур, що уможливуватимуть фінансування перехідних процесів у ЄС.

Аналіз інституційної підтримки циркулярної економіки в Україні засвідчив відсутність цілісної програми її розвитку. Існуючі програмні документи у сфері екологічної, кліматичної і енергетичної політик опосередковано стосуються переходу від традиційної лінійної економіки до економіки замкнутого циклу і характеризуються нерівномірністю акцентів на: 1) удосконаленні існуючої інфраструктури управління відходами і сприянні впровадженню інноваційних моделей їх управління (Національна стратегія управління відходами до 2030 року; Національний план управління відходами до 2030 року); 2) усуненні причин загострення екологічних проблем (Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року); 3) створенні передумов для здійснення циркулярного переходу за умови зростання добробуту населення, а також економічної, екологічної та енергетичної безпеки (Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року та план її реалізації); переході до відновлюваних джерел енергії задля скорочення викидів у навколишнє середовище парникових газів (Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року). Європейський досвід доводить, що зростанню частки зелених закупівель у державних закупівлях як одного з важливих джерел фінансування циркулярних процесів сприятиме впровадження вимог до екологічних характеристик товарів, робіт та послуг і нових методів оцінки вартості їх життєвого циклу. Відсутність програм фінансування циркулярного переходу має бути врахована при розробці стратегій повоєнної відбудови України, що відбуватиметься на засадах сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грод М.І. Теоретичні підходи до визначення місця циркулярної економіки в методології зеленої економіки і її зв'язок із біоекономією, біологічною економікою і циркулярною вуглецевою економікою, заснованою на біотехнологіях. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 4. С. 103—109. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.4.103>
2. Резнікова Н., Панченко В. Мінні поля міжнародної економічної політики: як країнам не втратити здатність до розвитку. Київ, Аграр Медіа Груп, 2022. 674 с.
3. Scotti E. Poteri pubblici, sviluppo sostenibile ed economia circolare. *Il diritto dell'economia*. 2019. No. 98. P. 493-529. URL: <https://www.ildirittodelleconomia.it/2019/08/02/elisa-scotti-poteri-pubblici-sviluppo-sostenibile-ed-economia-circolare/>
4. Frodermann L. Exploratory study on Circular Economy approaches. A comparative analysis of theory exploitation. Berlin, Springer, 2018. URL: <https://www.gbv.de/dms/zbw/1019182601.pdf>
5. Murray A., Skene K., Kaynes K. The Circular Economy. An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*. 2017. Vol. 140. Iss. 3. P. 369-380. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-015-2693-2>
6. Mikichurova O.V., Vlialko I.V. Circular law as a legal basis for a circular economy. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2021. Vol. 915. P. 1-7. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/915/1/012022>
7. Valeri S., Capotorti G. Linking Green Infrastructure Deployment Needs and Agroecosystem Conditions for the Improvement of the Natura 2000 Network: Preliminary Investigations in W Mediterranean Europe. *Sustainability*. 2023. Vol. 15 (13). P. 1-33. <https://doi.org/10.3390/su151310191>
8. Кіндзерський Ю.В. Інклюзивна індустріалізація для сталого розвитку: до засад теорії та політики формування. *Економіка України*. 2021. № 5. С. 3—39. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.05.003>

Надійшла 11.08.2023

Прорецензована 29.08.2023

Доопрацьована 11.09.2023

Підписана до руку 18.09.2023

REFERENCES

1. Grod M. Theoretical approaches to determining the place of the circular economy in the methodology of the green economy and its connection with the bioeconomy, the bio-based economy and the bio-based circular carbon economy. *Investments: practice and experience*, 2023, No. 4, pp. 103-109. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.4.103> [in Ukrainian].
2. Reznikova N., Panchenko V. Minefields of international economic policy: how can countries not lose their ability to develop. Kyiv, 2022 [in Ukrainian].
3. Scotti E. Poteri pubblici, sviluppo sostenibile ed economia circolare. *Il diritto dell'economia*, 2019, No. 98, pp. 493-529. URL: <https://www.ildirittodelleconomia.it/2019/08/02/elisa-scotti-poteri-pubblici-sviluppo-sostenibile-ed-economia-circolare/>
4. Frodermann L. Exploratory study on Circular Economy approaches. A comparative analysis of theory exploitation. Berlin, Springer, 2018. URL: <https://www.gbv.de/dms/zbw/1019182601.pdf>

5. Murray A., Skene K., Kaynes K. The Circular Economy. An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*, 2017, Vol. 140, Iss. 3, pp. 369-380. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-015-2693-2>
6. Mikichurova O.V., Vlialko I.V. Circular law as a legal basis for a circular economy. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 2021, Vol. 915, pp. 1-7. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/915/1/012022>
7. Valeri S., Capotorti G. Linking Green Infrastructure Deployment Needs and Agroecosystem Conditions for the Improvement of the Natura 2000 Network: Preliminary Investigations in W Mediterranean Europe. *Sustainability*, 2023, Vol. 15 (13), pp. 1-33. <https://doi.org/10.3390/su151310191>
8. Kindzerskyi Yu. Inclusive industrialization for sustainable development: to the principles of formation theory and policy. *Economy of Ukraine*, 2021, No. 5, pp. 3-39. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.05.003> [in Ukrainian].

Received on August 11, 2023

Reviewed on August 29, 2023

Revised on September 11, 2023

Signed for printing on September 18, 2023

Nataliia Reznikova, Dr. Sci. (Econ.), Prof., Professor of the Department of World Economy and International Economic Relations
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1, Yu. Illyenka St., Kyiv, 04119, Ukraine
Mykhailo Grod, PhD student
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1, Yu. Illyenka St., Kyiv, 04119, Ukraine

FORMATION OF INSTITUTIONAL SUPPORT
FOR THE DEVELOPMENT OF CIRCULAR ECONOMY
AND ITS SUSTAINABLE FINANCING IN THE EUROPEAN UNION

Institutional and financial instruments for regulating the development of the circular economy in the EU are studied. The Sustainable Development Goals are defined as the basis of the New European Consensus on Development. Based on a thorough analysis of the EU regulatory and normative framework, the lack of unified approach to the interpretation of the circular economy and its characteristic features, as well as the principles of circularity of economic activities, is established. The potential of the circular economy in acquiring the features of competitiveness by EU member states is characterized.

It is proposed to define the circular transition as a dynamic process of realizing a set of intentions to change the essence and forms of business models implementation so as to adjust the qualitative and quantitative characteristics of growth and development models, which is accompanied by the formation of alternative mechanisms for the implementation of economic relations on the principles of circularity. It is found that the development of the circular economy is facilitated by the active use of public-private partnership and green procurement, which involves the introduction of re-

quirements for the environmental characteristics of goods, works and services, as well as new methods of assessing the cost of their life cycle. The role of the circular economy in the European Green Deal goal-setting is analyzed and investment tools for building a climate-neutral economy in the EU are identified. The transformative role of transitions in EU policy, which include adaptive management of changes in the strategizing of socio-economic development, is singled out.

The contribution of the EU Taxonomy for Sustainable Activities to the accumulation of financial resources, which are directed to support the development of the circular economy, is assessed. It is established that the EU Cohesion Policy can be used to manage the circular transition if its implementation is ensured by the early implementation of institutional, legislative and political rules and procedures that will enable the financing of transition processes in the EU. The lack of programs for financing circular transition in Ukraine should be taken into account when developing programs for the post-war reconstruction of Ukraine, which will take place on sustainable development principles.

Keywords: *circular economy; sustainable development; green economy; economic development; climate neutrality; financial instruments of circular and green transition; sustainable finance; European Green Deal; EU regulatory policy.*